

Književnost

Cveta Stojanova: Zbegano gnezdo. Mohorjeva knjižnica 108. Založila Družba sv. Mohorja v Celju 1939.

Že več let se naša proza otresa liričnih štimung, ki so celo desetletje po vojski obvladovale skoraj vse slovensko slovstvo, in dobiva spet trezen pripovedni izraz, kot ga terja sodobna duhovnost. Je pa značilno pri tem procesu, da segajo tudi mladi pisatelji še vedno najrajši po tistih snoveh, ki imajo pri nas že kar neko staro pravico. Tako se je danes spet najmočneje razpisala kmečka povest, ki je po svoji vsebini sicer večkrat kočljivejša, kakor je bila pred vojsko, je pa zato po navadi tem bolj dognana v obliki. Zadnji čas smo doživeli celo poskuse biografskega, političnega in eksotičnega romana, ki pomenijo za naše razmere vsekakor zelo nov pripovedni koncept. Zaman pa se človek sprašuje, kako da naše meščanstvo po osemdesetih letih obstoja še zmeraj ni našlo svojega pesniškega oblikovalca. Tu se začenja kompleks bolečih vprašanj v kulturni tvornosti slovenskega meščanstva, ki predstavlja tudi sicer naš duhovno najsterilnejši sloj, problem, ki se ga menda vsa sociološka znanost ne upa lotiti. Ali res nikoli ne bomo dorasli umetniški obdelavi te delikatne snovi, ki ima n. pr. pri Francozih že svojo stoletno tradicijo?

Tudi tale povest nas je v tem pričakovanju nekoliko razočarala tako po motivu kot tudi obdelavi. Motiv, ki ga obdeluje, je znan, — te bolesterne zablode, ki že dolgo razkrajajo duhovno skupnost meščanskih zakonov, so že nekoč v vseh mogočih odtenkih prikazovali naturalisti, — vendar pa ga je Stojanova skušala zajeti samostojno in ga izoblikovati z veliko etično

resnostjo, ki je glavni napor te povesti, kjer se zagrenjen individualizem in čut odgovornosti med seboj borita za zmago. Zapiti gimnazijski ravnatelj Matej Logar, izgubljen in duševno strt človek, se po mnogih konfliktnih loči od svoje žene Agate, ki se z nenavadnim pogumom sama vbada z otroki in zidanjem lastnega doma. Ob tem razkolu trpi vsa družina; zlasti otroci čutijo z leti vedno bridkeje očetovo odsotnost. Končno se po mnogih preskušnjah in blodnjah znajdejo zopet vsi skupaj v sporazumnem sožitju.

Iz obširnih, skoraj poročevalsko natančnih zunanjih opisov bi sklepal, da je skušala pisateljica umetniško prikazati neka zelo znana človeška lica in dejstva. A to prizadevanje se je izčrpalo večinoma v hlastavem kopičenju snovi, ki se ponavlja večkrat do neužitnosti in je le redkokdaj našlo iskreno sproščenost. Človek bi vendarle rad pogledal nekoliko globlje v vsa tista skrita snovanja duše, ki jo je zgrabil vrtinec obupa, da se ubita opoteka nad lastnimi brezni in si žejna išče utehe, a pisateljica nas je s svojim preveč vnanjim prikazom celotnega problema občutno prikrajšala za ta užitek. Zato je povest na zunaj sicer točen, vendar pa vse preveč plitev, samo umsko koncipiran posnetek življenja, ki pa navzlic vsej snovni aktualnosti še vedno ne more predstavljati organsko dognane, v sebi zaključene umetnine. Za kaj takega ji manjka tista čudovita, a hkrati preprosta duhovna polnost, v kateri se je tvorno izživela vsa pisateljeva osebnost, tisti svojski pesniški čar, ki te na mah osvoji in pretrese, skratka: neka posebna magična sila, ki je duša umetnosti. Zdi se, da pisateljica nalašč daje prednost življenju — »Zame je univerza vseh univerz: življenje.« (str. 130) — toda vsa ta zunanja stvarnost sama na sebi nikoli ne more nadomestiti umetniške zrelosti, marveč bi morala dobiti polnejši duhovni zvok, kot ga je našla v tej povesti, če naj človeka prepriča o svoji lastni smiselnosti.

Zato je ostalo v povesti dokaj mrtvih mest, ki so vzrok, da nas to razbito življenje večkrat ne gane, marveč nas s svojo abnormalnostjo včasih celo odbija. Matej se mi zdi v tej obdelavi psihološko skoraj povsem nemogoč. Posebno slabo so eksponirani vzroki njegovega propada. France, ki nastopa v dejanju kot zapeljivec svojega brata in ki bi moral biti po zamisli pisateljice nekaka demonska natura, kateri se da Matej kar na slepo izrabljati, je postal v tem okviru pravi deus ex machina, ki dobro služi pisateljici, da more do konca razkriti Matejevo izkvarjenost in prikazati skladnost Agatinega značaja, ki pa je kljub vsemu idealiziranju vendarle dokaj problematičen. Sploh pa pisateljica v risanju značajev ni dovolj nepristranska. In v kakšnem okolju se prav za prav ta povest godi? Logarjeva hiša z verando in vrtom, mesto in nekje v njem gimnazija, kjer se ubija Matej s svojo žalostno eksistenco, stisnjena, vegasta ulica s krčmo Kržišnikove, kjer se zbira obupan profesorski proletariat na svoje bojne posvete, skrivnostna hiša s kučmo, kjer stanuje še skrivnostnejši »gospod«, katerega niti po imenu ne poznamo in ob katerem izgublja svoj srčni mir celo odločna Agata — to je ves prostor, ki ga moreš razbrati iz vsega opisovanja in ki je za realistično povest vsekakor preveč imaginaren. Če pomislimo, s kolikšno plastiko je danes stopila v slovstvo naša provinca, nam bo nebogljenost slovenske meščanske povesti s te strani še očitnejša. Vrednota, ki odtehta marsikatero napako,

pa je odločno etično stališče, ki ga pisateljica skuša vzdržati — čeprav včasih malo nasilno — do konca, dejstvo, ki ga je treba v tem zmaterializiranem času še posebej poudariti.

Avgust Žavbi.

Ivan Prijatelj, Kulturna in politična zgodovina Slovencev 1848.—1895. Uredil Anton Ocvirk. Pri Akademski založbi v Ljubljani 1938. Trije deli.

V preteklem letu so v treh knjigah izšla pokojnega univ. prof. dr. Ivana Prijatelja predavanja, ki jih je imel že v dveh ciklih pred slavističnimi slušatelji na slovenski univerzi v Ljubljani. Smrt je prehitela velikega pokojnika, da bi bil sam mogel pripraviti ta svoja predavanja za tisk. Zato je dr. Anton Ocvirk objavil ta znamenita dela iz Prijateljeve zapuščine, pri čemer se je ravnal večinoma po prireditvi drugega cikla predavanj, ker je bil ta od prvega precèj različen ne samo, da je bil jezikovno popravljen, ampak tudi zelo predelan in izpopolnjen. Čeprav obeta naslov, da bo v knjigah objavljena vsa kulturna in politična zgodovina slovenskega naroda od leta »pomladi narodov« pa tja do nastopa slovenske moderne, vendar je kljub trem knjigam ostalo delo fragmentarno, nekak torzo, ker ob koncu tretje izdane knjige pride pisatelj šele do šestdesetih let preteklega stoletja, a še teh ne obdela z vseh strani, kakor je to storil za petdeseta leta, ampak za drugo dobo »staroslovenstva« poda šele splošni avstrijski okvir in poglavje o slovenskih kulturno političnih zahtevah in pridobitvah v tem obdobju. Da bo delo povsem ustrezalo naslovu in da bo obdelano poglavje novejše slovenske književne zgodovine in z njo združene splošno kulturne zgodovine tja do Cankarjevega in Župančičevega nastopa, bo treba še več knjig.

Motil bi se, kdor bi mislil, da pomenijo te tri Prijateljeve knjige poglavja iz naše književne zgodovine, kakor bi od slavista na slovenski stolici predvsem pričakovali. Nasprotno, v teh treh knjigah najdeš esejistične študije iz splošno kulturne, zlasti pa iz politične zgodovine Slovencev iz začetka druge polovice prejšnjega stoletja. Zato nam pomenijo te študije prav za prav šele uvod v pravo književno razglabljanje. Tudi se mi zdi, da so vsa ta poglavja le nekoliko preobširno obdelana, zlasti če jih gledamo kot uvod v obravnavanje naše literature. In kot t a k u v o d so bila v resnici mišljena ta predavanja na slovenski stolici v Ljubljani.

V splošnem moramo reči, da je pri obravnavanju problema o razmerju cerkve do države v Avstriji Prijatelj vprašanje pravilno zajel, zlasti ko govori o dobi priprav za konkordat iz leta 1855. ter o konkordatu samem, ki ga motri vsaj deloma s stališča tako imenovanega liberalnega katolicizma. Kljub temu pa se tu in tam občuti nepravilen, nekako nenaklonjen ton do konkordata, saj ga imenuje celo »zloglasni« konkordat, in to zlasti zaradi nekaterih, morda res pretiranih določb; vendar pa ga v splošnem pravilno ocenjuje. Zlasti bi biló treba bolj poudariti dejstvo, da je prav konkordat dal katoliški cerkvi v Avstriji svobodo v času, ko je vladal tamkaj najhujši tako imenovani Bachov absolutizem. Premalo je tudi poudarjena zasluga konkordata, da je katoliško cerkev v Avstriji rešil vezi jožefinske in janzenistične politike v predmarčni Avstriji. Zato se zdi, da Prijatelj ugovarja samemu sebi, če na strani 32. v prvi knjigi piše: »Današnji človek, študirajoč one čase, bi se vese-